

Problemy opisu struktur złożonych

Anna Kozłowska

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego

- 1 Struktury semantycznie złożone wyrażane zdaniem pojedynczym
- 2 Definicja i granice zdania złożonego
- 3 Mechanizmy tworzenia zdań złożonych
- 4 Klemensiewiczowska klasyfikacja zdań złożonych
- 5 Klasyfikacja Polańskiego

Struktury semantycznie złożone wyrażane zdaniem pojedynczym

1. Rozbudowane grupy nominalne, które można interpretować jako „ściągnięte” predykaty

Nie chciałam butów po starszej siostrze. Człowiek spotkany wczoraj plakał. Ojciec wrócił zmęczony.

2. Niektóre konstrukcje z wyrażeniami temporalno-lokatywnymi (predykatami drugiego stopnia) oraz partykułami

Powiedziała mi o tym po świętach. Tylko Jan przyszedł.

3. Związki z niekonotowanym bezokolicznikiem

Przyjechałam odpocząć. Położył się spać.

Struktury semantycznie złożone wyrażane zdaniem pojedynczym cd.

4. Nominalizacje

Przełożono zebranie z powodu wyjazdu prezesa. Wyjechał mimo prośb ukochanej. Zrobił to dla ratowania rodziców. Biegł do utraty tchu. Zadzwoił w trakcie spotkania.

5. nierozwinięte konstrukcje z imiesłowem przysłówkowym jako struktura pograniczna

Przyszedt nie zwlekając. Powiedziała to śmiejąc się.

Sposoby łączenia wypowiedzi

Ciąg luźny

Jan kocha Marię. Jan chce się ożenić z Marią.

Ciąg nawiązany

- zewnątrznie: *Jan kocha Marię. Dlatego chce się z nią ożenić.*
- wewnątrznie: *Jan kocha Marię; dlatego chce się z nią ożenić.*

Ciąg ścisły (zespólny)

Jan kocha Marię, więc (i dlatego) chce się z nią ożenić. Jan kocha Marię, z którą chce się ożenić. Jan chce się ożenić z Marią, ponieważ ją kocha.

Problem granic między zdaniem pojedynczym i złożonym

Ostra opozycja między zdaniem pojedynczym i złożonym w tradycyjnych opisach – łagodzenie tej opozycji w opisach nowszych.

Zdanie złożone –

zespół wypowiedzi (lub ich funkcjonalnych równoważników) powiązanych stosunkiem składniowym w całość wyższego rzędu.

Konstrukcje pograniczne

- zdania z tzw. dopowiedzeniami, np. *Wyrzucił prezent otrzymany od Basi.*
- zdania z szeregową grupą nominalną, np. *Jan i Maria nie przyjdą.*
- zdania z nominalizacjami, np. *Awansował dzięki poparciu szefa.*
- zdania z imiesłowami przysłówkowymi, zwłaszcza z nierozbudowanymi imiesłowami współczesnymi, np. *Szedł podśpiewując.*
- zdania eliptyczne typu: *Jan kupuje i sprzedaje samochody.*
- zdania podrzędne konotowane, np. *Wiem, że nic nie wiem.*

Transformacja zbiorcza

TRANSFORMACJA ZBIORCZA –

derywowanie zdania złożonego z (co najmniej dwóch) zdań pojedynczych.

- 1 przekształcenia parataktyczne
- 2 przekształcenia hipotaktyczne

Przekształcenia parataktyczne

1. Powiązanie dwóch zdań w relacji parataktycznej –
dokonuje się na zasadzie semantycznej, podobnie do relacji
współrzędnych w zdaniu pojedynczym.

*Dostałam na imieniny nowy
serwis do kawy.*

*Użyłam dziś nowego serwisu do
kawy.*

- → *Dostałam na imieniny
nowy serwis do kawy i dziś
go użyłam.*
- → *Dostałam na imieniny
nowy serwis do kawy, więc
dziś go użyłam.*

Przekształcenia hipotaktyczne cz. 1.

2a. Powiązanie dwóch zdań w relacji hipotaktycznej –
przyłączenie zdania składowego (zwykle rozwijanie grup
nominalnych).

*Dostałam na imieniny nowy
serwis do kawy.*

*Użyłam dzisiaj nowego serwisu do
kawy.*

- → *Użyłam dzisiaj nowego
serwisu do kawy, który
dostałam na imieniny.*
- → *Dostałam na imieniny
nowy serwis do kawy,
którego dzisiaj użyłam.*

Przekształcenia hipotaktyczne cz. 2.

2b. Powiązanie dwóch zdań w relacji hipotaktycznej –
zastąpienie/wypełnienie jakiejś pozycji w zdaniu nadrzędnym przy
użyciu zdania składowego.

Jan zdał egzamin.

*Jan porządnie nauczył się
gramatyki.*

- → *Jan zdał egzamin,
ponieważ porządnie nauczył
się gramatyki.*
- → *Kiedy Jan porządnie
nauczył się gramatyki, zdał
egzamin.*

Cechy klasyfikacji Klemensiewicz

Funkcja wypowiedzeń podrzędnych względem nadrzędnych jako główne kryterium klasyfikacji.

Analogia między zdaniem pojedynczym i złożonym – wielość typów wypowiedzeń podrzędnych.

Cechy klasyfikacji Klemensiewiczza cd.

Rozdzielanie zjawisk jednorodnych:

Cieszy mnie, że drużyna odniosła sukces. Cieszę się, że drużyna odniosła sukces.

Łączenie w jednej klasie zjawisk odmiennych:

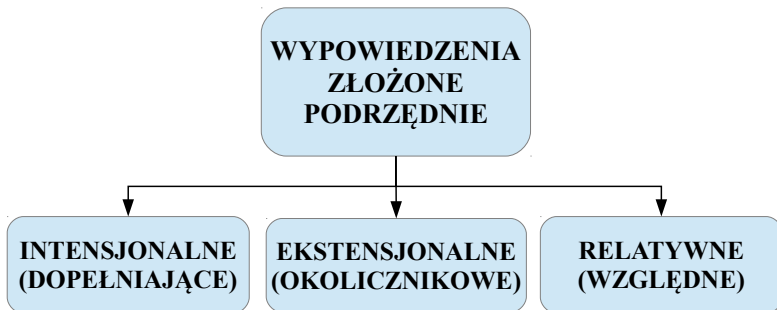
Kto kłamie, źle robi. Bardzo mnie martwi, że Jan kłamie.

Założenia klasyfikacji Polańskiego

Kryteria formalne jako podstawa klasyfikacji:

- określanie grup nominalnych – określanie pozostałych elementów zdania nadrzędnego;
- obligatoryjność (konotowanie przez predykat zdania nadrzędnego) – fakultatywność (przyłączanie na zasadzie relacji semantycznej).

Klasyfikacja Polańskiego – główne klasy wypowiedzeń podrzędnych

Zdania intensjonalne

Zdania intensjonalne (dopełniające) –

konotowane przez czasowniki ze zdania nadrzędnego.

PRZYKŁADY: *Jan dowiedział się, że Maria jest chora. Myślę, żeby wyjechać z Warszawy. Sprawił, że zostaliśmy. Wiadomo, że Majowie przewidują koniec świata w tym tygodniu. Szkoda, że nie możesz przyjść.*

- Zdania intensjonalne są wprowadzane przez czasowniki nazywające stany i czynności mentalne człowieka oraz czasowniki mówienia, percepcji i czasowniki sprawcze.
- Prawdziwość zdania intensjonalnego zależy od prawdziwości nadrzędnika.

Zdania ekstensjonalne

Zdania ekstensjonalne (okolicznikowe) –

niekonotowane, przyłączane na zasadzie relacji semantycznej.

- 1 zdania temporalne: *Jan odwiedził Marię, kiedy była chora. Ledwie weszliśmy, zabrakło prądu. Popilnuję go, jak długo będzie trzeba. Zanim wszedł, zgasił papierosa.*
- 2 zdania porównawcze: *Maria ma dreszcze, jakby coś ją brało. O ile Jan potrafi tańczyć, o tyle Marii płaczą się nogi. Wzdrygnął się, jakby nagle ktoś go dotknął.*

Zdania ekstensjonalne cd.

- 3 zdania przyczynowo-skutkowe
  - przyczynowe zwykłe: *Maria nie przyszła na zebranie, bo nie wiedziała o nim.*
  - z przyczyną logiczną: *Maria chyba nie wiedziała o zebraniu, bo nie przyszła. Akumulator był stary, skoro samochód nie zapalił.*
  - przyzwalające: *Samochód zapalił, chociaż był duży mróz.*
  - celowe: *Maria specjalnie wzięła wolne, żeby pójść na wywiadówkę. *Jan wyłusiał, żeby zrobić na złość żonie.*
  - warunkowe: *Maria nie wstanie, jeśli poczuje się gorzej. Gdybym tylko mogła, na pewno pojawiłabym się na spotkaniu.*
  - skutkowe (charakteryzujące zdarzenie wskazane w zdaniu nadrzędnym pod względem intensywności): *Byłam tak zmęczona, że nawet nie zadzwoniłam. Szef irytuje mnie do tego stopnia, że unikam wszelkich kontaktów z nim.*

Zdania relatywne

Zdania relatywne (względne) –

rozwijające grupę nominalną zdania nadrzędnego (niezależnie od jej pozycji).

PRZYKŁADY: Człowiek, który go powitał, wyglądał na groźnego. Opowiadałem o niespodziance, która mnie wczoraj spotkała. Jan jest człowiekiem, jakiego szukałem. Wszedł do pomieszczenia, w którym nie było okien.

Podział zdań relatywnych

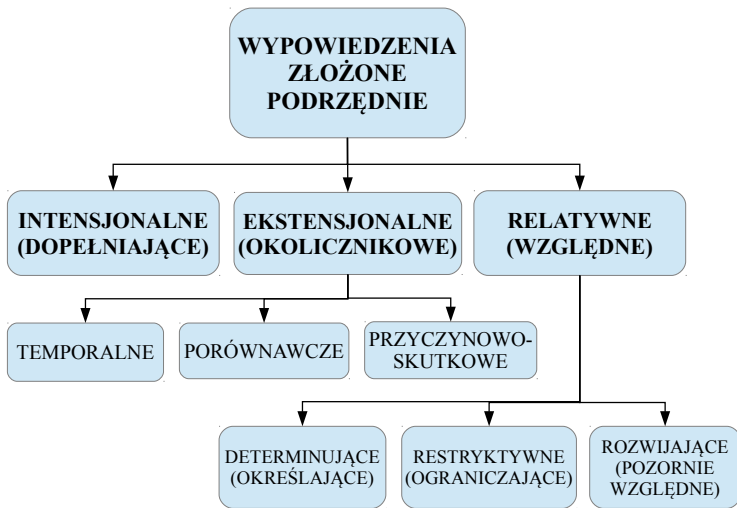
Ze względu na sposób wprowadzania:

- 1 ekspansyjne („przymiotnikowe”): *Maria, która nie widziała o naszej umowie, wyglądała na zaskoczoną.*
- 2 substytucyjne („rzeczownikowe”): *(Ten), kto stracił kogoś bliskiego, rozumie mój ból.*

Ze względu na funkcję:

- 1 determinujące (określające): *Mój syn, który świetnie mówi po francusku, przetłumaczy to dla nas.*
- 2 restryktywne (ograniczające): *Przyniosłem ci (tę) książkę, o którą prosisz. Ktokolwiek widział człowieka o tym rysopisie, proszony jest o kontakt z policją.*
- 3 rozwijające (pozornie względne): *Jan poznał na tym spotkaniu prawnika, z którym potem przyszło mu współpracować.*

Klasyfikacja Polańskiego – podsumowanie

Dziękuję za uwagę :)

Temat następnego wykładu:
WYPOWIEDZENIA NIEZDANIOWE.
Zapraszam!